

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת ויגש תשפ"ד

להתחזק, והיינו שעבדיו ביקשו ממנו שימחל ליהודה, וכיון שכך לא יכל להתאפק היינו להתחזק לכל הניצבים עליו.

ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו (מ"ה. ג.)

פירש רש"י מפני הבושה. איתא במדרש רבה "אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטן של שבטים לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, כשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה" ע"כ. וביאר הבית הלוי (כאן) שיוסף הוכיחם על כך שאמרו לו על בנימין "ועזב את אביו ומת", ואיך הם עצמם כשמכרוהו לא היה אכפת להם מאביהם, וכך הקב"ה יוכיח לכל אחד ואחד על הסתירות שבו, [כגון שאם יאמר שלא נתן צדקה משום שלא היה לו ממון, יוכיחו לו מכך שבזבז לדברים אחרים שהיה לו ממון].

והגרי"ז ביאר התוכחה, שע"י שאמר להם אני יוסף, הם הבינו מעצמם את החטא ונבהלו, וכך הקב"ה יוכיח לכל אחד בצורה שיבין מעצמו את חטאיו, שכשיבוא לשמים יראה את כל חטאיו ויבהל, והוסיף הגרי"ז דוהי התוכחה הגדולה ביותר.

והחפץ חיים ביאר שהתוכחה הגדולה ביותר לאדם היא שהוא חי בטעות, וכן מובא בשם ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל, דלאחי יוסף היה חשבונות, וכשאמר אני יוסף ראו שחיו חיי טעות, וכך הקב"ה יוכיח לאדם שכל החשבונות שלו אינם אמת, ויראה לו שחי חיי טעות, וזוהי התוכחה הגדולה.

וישבת בארץ גושן וגו', וכלכלתי אתך שם (מ"ה. י"א)

הנה יש איסור לרדת מארץ ישראל לחוץ לארץ, אבל כשיש רעב מותר לרדת לחו"ל לשבור הרעב, ונעיין לעיל פרשת לך לך (י"ב). וביאר הגרי"ז דיוסף אמר ליעקב שירד לגושן וכמו שכתוב וישבת בארץ גושן, ואם תאמר הרי אסור לרדת מארץ ישראל לחוץ לארץ, על זה אמר וכלכלתי אתך שם, שיתן להם מזון, ובשעת רעב מותר לירד.

ולבנימן נתן שלש מאות כסף (שם)

יש להקשות מ"ט נתן לו שלש מאות כסף ולא חשש שיקנאו בו אחיו, [וכקושיית הגמ' במגילה לגבי ה' חליפות], וביארו הראשונים (רא"ש, דעת וקנים, רבינו בחיי, חזקוני) דבגיטין (דף מד.) מבואר דהמוכר עבדו כופין אותו שיפדה אותו עד עשרה בדמיו, ודמי עבד הוא שלשים שקלים, ולכן מכיון שכל אחד מהם היה צריך לפדותו בשלש מאות כסף, א"כ עתה שנתגלה להם נחסך השלש מאות כסף, ועל כן נתן לבנימין שגם הוא ירויח שלש מאות כסף.

ודבריהם מחודשים, וכי על כל אחד ואחד מוטל לפדות בשלש מאות כסף, הא מסתבר לומר שעל כולם יחד לפדותו עד עשרה בדמיו, כיון שמכרוהו יחד, וצ"ע.

ויבך על צואריו עוד (שם)

אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע. מקשים מ"ט יוסף לא קרא קריאת שמע, ותירץ בשפתי חכמים שהיה טרוד בכיבוד אב, והעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועוד תירץ שפטר עצמו בפסוק ראשון מחמת טירדא, [וכדאיתא בברכות (דף יג.) פסוק ראשון זהו קר"ש של רבי יהודה הנשיא, שטרוד עם התלמידים], וצ"ע בתירוץ זה דאם היה טרוד במצוה פטור לגמרי, כתירוצו הראשון, ואם היה טרוד טירדא דעלמא, וכי עי"ז נפטר בפסוק ראשון בלא שאר הפרשיות, וצ"ע. הטי"ז והגרי"א הקשו מ"ט יעקב לא הפסיק מפני היראה, והרי יוסף היה מלך, ותירצו שקרא פסוק ראשון, ומבואר בדבריהם דלא כשפתי חכמים, אלא גם יעקב קרא רק פסוק ראשון, [ויוסף לא קרא כלל].

ואל יחר אפך (מ"ד. י"ח)

פירש רש"י מכאן אתה למד שדיבר אליו קשות. בפשטות הפירוש שאמר לו "אל יחר אפך", לפי שדיבר עמו קשות וחשש שיחר אפו בו, ויש להעיר ע"ז, דבפרשת וירא (י"ח. ל"ב) בענין הפיכת סדום כתוב שאברהם אמר להקב"ה "אל נא יחר לה' ואדברה אך הפעם", ואז לא דיבר עם הקב"ה קשות, ועל כרחך הפירוש שכיון שאברהם חשש שמא לא יתקבלו דבריו, לכן אמר אל יחר אפך, וא"כ מהיכי תיתי כאן שדיבר עימו קשות.

וביאר הגרי"ז שההוכחה שדיבר עימו קשות, היא מכך שאמר לו "כי כמוד כפרעה", אמנם לפירוש רש"י בפירוש הראשון שאמר לו שחשוב בעיניו כפרעה, אין להוכיח מזה שדיבר עמו קשות, [אולם לפירושים האחרים אפשר להוכיח].

ואל יחר אפך (שם)

פירש רש"י מכאן אתה למד שדיבר אליו קשות. וביאר באוה"ח דעד עכשיו לא דיבר קשות, משום שחשב שהוא עונש על מכירת יוסף, אבל כשראה שלוקח רק את בנימין, הבין שאין זה שייך למכירה, דהא בנימין לא השתתף במכירה, ועל כן דיבר עימו קשות.

ואל יחר אפך (שם)

וקשה הרי יהודה עצמו אמר מי שימצא הגביע בידו יומת, ובאיזה טענה בא אליו כעת, והביאור כמו שכתב רש"י להלן (פסוק י"ט) "מתחילה בעלילה באת עלינו, למה היה לך לשאול כל אלה", והיינו שטען שכבר מתחילה בא עליהם בעלילה, ולכך דיבר עימו קשות.

ואחיו מת (מ"ד. כ')

פירש רש"י מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאוהו אצלי. האחרונים הקשו [עין בשפתי חכמים ובמהרי"ל דיסקין, וכבר הקשה כן בפירוש הטור עה"ת], דעדיין קשה דלעיל (מ"ב. ל"ב) אמרו ליוסף האחד איננו, וא"כ יוסף יחשוב ששיקרו לו.

ונפשו קשורה בנפשו (מ"ד. ל')

בבעל הטורים כתב שיוסף טען שבנימין עשה עוולה, ועל זה השיב לו דאדרבה כיון שכך עתה צריך שיהיה "ונפשו קשורה בנפשו" של אביו, בכדי שיוכל לחנכו, ולומדים מכאן כלל בחינוך שבכדי לחנך צריך שיהיה "ונפשו קשורה בנפשו".

כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי (מ"ד. ל"ד)

וצ"ב הרי כבר הזכיר כן לעיל, ומ"ט חזר על זה, וביאר בפנים מאירות דיהודה אמר לו שנדר להחזירו לאביו, ואמר לו יוסף שיכול להתיר את נדרו, ואמר לו יהודה שהוא נדר לחבירו ואינו יכול להתירו אלא בפני חבירו כדאיתא בנדרים (דף סה.), וכיון שבשביל להתיר עלי לעלות לאבי, הרי שאעבור על הנדר קודם התרתו, ולכן עליך לשחררו.

ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו (מ"ה. א')

פירש רש"י לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים ניצבים עליו ושומעים שאחיו מתביישים בהודעו להם. והיינו דלרש"י להתאפק פירושו לסבול וכן פירש האבן עזרא, ועיין ברמב"ן שהקשה דלהתאפק אין פירושו לסבול.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל כתב וז"ל "ולא יכול יוסף למסוברא דלא למבכי מן בגלל כל מן דקיימין קדמוי", כלומר שלא יכל לעצור את עצמו מלבכות, ולכן אמר שיוציאו כל איש מעליו, ואונקלוס תרגם "לאתחסנא", וכ"כ הרמב"ן דלהתאפק היינו

פירש רש"י שיעקב היה קורא את שמע, והקשה בשפתי חכמים מנלן שקרא את שמע, אולי התפלל, ותירץ שאסור לעמוד לפני המתפלל, וכ"ש שלא ליפול על צואריו, וא"כ כיצד נפל על צואריו, ובהכרח שקרא את שמע, [ונפל על צואריו לאחר שקרא פסוק ראשון שבו עיקר הכוונה].

ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי וגו' (מ"ז. ט)

כתב בדעת זקנים שכנגד ל"ג תיבות שדיבר יעקב עם פרעה, מויאמר עד בימי מגוריהם, הורידו ליעקב ל"ג שנים, והקשה

הגר"ח שמואלביץ זצ"ל מ"ט חישובו גם שאלת פרעה ליעקב, וביאר שהסיבה שפרעה שאל את יעקב הוא משום שהיה נראה זקן מחמת צרותיו, ויעקב נתבע גם ע"ז.

ויאמר יוסף אל פרעה הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה (מ"ז. כ"ג)

כתב במשך חכמה שעשה כן משום שכשיצאו ממצרים בזו ישראל את המצרים, וטענו המצרים שגנבום, ואמרו להם הרי פרעה חייב לנו ממון רב על העבודה [כדאיתא בסנהדרין דף צא.], וכל הממון שייך לפרעה, ולכן יכלו לבזוז את המצרים.

דברי רבינו ראש הישיבה שליט"א

במסיבת חנוכה לבני ש"ב כ"ח כסלו תשפ"ד

ידוע השאלה, על נוסח על הניסים, דבשלמא מסרת גבורים ביד חלשים, זה נס גדול, וכן רבים ביד מעטים, זה היפך הטבע, אבל מה הכונה "רשעים ביד צדיקים" ו"זדים ביד עוסקי תורתך", מדוע הרשעים צריכים לנצח יותר מאשר הצדיקים, ומדוע הזדים יותר מהעוסקי תורתך, כך שואלים, ויש כמה וכמה תירוצים.

חשבנו אולי ליישב השאלה דהנה באמת הרי שנחריב הגיע עם צבא עצום, מאות אלפים, באו לירושלים, והיתה "סכנה עצומה", הלכו לכבוש את ירושלים, ובא מלאך "אחד" וברגע אחד כולם היו פגרים מתים! נס גדול! ובכל אופן לא עושים זכר לנס הזה, על אף שהי' נס עצום.

ובאמת בשביל להרוג את כל היונים, הי' יכול להיות כמו אצל שנחריב, יכול לבוא מלאך, וברגע אחד היו כולם מתים... אלא כאן היה משהו אחר, זה "שהכוח של העוסקי תורתך" גבר על הכוח של השונאים. נמצא שאדרבה, העיקר מה שכתוב כאן, זה הזדים ביד "העוסקי תורתך", היינו שהעוסקי תורתך אפי' שהם היו חלשים ומעטים, בכל אופן הם "התגברו", "בכוח העוסקי תורתך".

לא באים לומר שהיה נס גדול שאפי' שהם היו עוסקי תורתך הם ניצחו, ולכן הקדים מסרת גיבורים ביד חלשים שלא נחשוב שניצחו בכח גבורתם, אלא אדרבה עם "עסק התורה" הם ניצחו. וממילא זה שאומרים גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, זה רק הקדמה, דהיינו איך יתכן שנמסרו גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, "בגלל שהיו טמאים ביד טהורים ורשעים ביד עוסקי תורתך", וכשיש עוסקי תורתך וטהורים, והם מנצחים המלחמה היה בזה גילוי כבוד שמים, שרואים כולם שהעוסקי תורתך "הם אלה שמנצחים".

ומבחינה מסוימת זה היה יותר נס מאשר אצל שנחריב, שמה לא ראו את זה, ראו רק את הישועה הגדולה שכולם מתו, אבל את הזדים ביד עוסקי תורתך, זה לא ראו, יוצא שזה בעצם הנס של חנוכה.

וממילא קושיה מעיקרא ליתא, כי לא באים לומר "שאפי' שהם היו זדים" הם נמסרו, אלא אדרבה ש"העוסקי תורתך" הם התגברו על היונים, וזה עשה חיזוק גדול, משא"כ הנס שהי' אצל שנחריב, ראו את הנס, אבל לא ביד עוסקי תורתך. והנה מצינו במי מריבה כתוב על אשר לא האמנתם בי להקדישני, כתוב בחז"ל מה משה היה צריך לדבר אל הסלע, שנה אליו פרק אחד, משנה אחת, מה היה חסר בקידוש ה', כי היו רואים שעם כוח של "משנה" אפשר "להוציא מים", זה קידוש ה' שאין ערוך מאשר מכים את הסלע ויוצא מים, בודאי כשרואים שמכים את הסלע ויוצא מים, זה מופת גדול, אבל לראות שבכוח "התורה אפשר להוציא מים" זה גילוי יותר גדול.

זה לימוד בשבילנו, וזה מה שאנחנו צריכים ללמוד מהנס של חנוכה, יש מצוה להודות ולהלל, י"א שיש גם מצוה להרבות בסעודה, וי"א שיש ענין של שמחה, אבל צריך לזכור שבאותו זמן של החנוכה היה "גילוי של העוסקי תורתך", יכולים להיות חלשים ומעטים, אבל יש להם את הכוח הזה של "טהורים" ו"עוסקי תורתך", הם יותר חזקים מכולם! הם יש להם את הכוח לנצח, בימי החנוכה צריך להתחזק בעסק התורה, כמו שכתוב בשל"ה ובחת"ס ועוד שזה זמן מסוגל להצלחה בעסק התורה. [ויתכן שזה הטעם כיון שאז נתחזק הענין של עוסקי תורתך].

ובאמת בכוח התורה "אין גבול", מה שאדם יכול להשיג בתורה, יכול להתגבר על כל הכוחות, על כל המכשולים, על כל מה שיש, אם אדם "מתמסר לתורה" אז הוא "מעל הכל", שום דבר לא יכול להפריע לו, ולא יכול להזיק לו, יכול להיות חלש, יכול להיות מעט, אבל אם יש לו את הכוח התורה, אם הוא "שקוע בתורה" אז הוא לא חלש הוא לא מעט הוא "מעל הכל". זה מה שאנחנו צריכים ללמוד מהימים האלה.

הקב"ה יעזור שבימי החנוכה האלה נזכה להודות ולהלל להקב"ה ולהתחזק בענין הזה של עסק התורה בעז"ה.

לע"נ
המחנך הרה"צ רבי צבי בנימין
 בן הג"ר פנחס וולף זצוק"ל
 נלב"ע ז' טבת תשנ"ט ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ מרן הגאון האדיר רבי חיים
 בן הגאון רבי רפאל אלתר שמואלביץ זצוק"ל
ראש ישיבת מיר
 נלב"ע ג' טבת תשל"ט ת.נ.צ.ב.ה.